

С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута]. – Київ : Наукова думка, 2000. – 664 с.

7. Шевченко В. Художньо-технічне редагування : підруч. / В. Шевченко. – К. : Паливода А. В., 2010. – 516 с.

Стаття надійшла до редакції

ВОДОЛАЗСКАЯ С.

ПАРАДИГМА РЕДАКТОРСКОЙ ОБРАБОТКИ ТЕКСТА ТЕХНИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

В статье раскрываются этапы работы редактора над технической литературой. Определяется возможный уровень вмешательства в авторский текст редактора, научного консультанта. Основной акцент сделан на выделении компетенций редактора при работе с техническим текстом на доиздательском и издательском этапах.

Ключевые слова: техническая литература, парадигма, профессионализм, восприятие текста, научный стиль, композиция рукописи.

VODOLAZSKAYA S.

PARADIGM PROCESSING TEXT EDITOR OF TECHNICAL LITERATURE

The article describes the stages of the editor of technical literature. Determined the possible level of intervention in the author's text editor, a scientific consultant. The main emphasis is on the allocation of competences editor when working with a technical text in doizdatelskom and publishing stages.

Key words: technical literature, a paradigm, concept, professionalism and readability, scientific style, the composition of the manuscript.

УДК 372.8:811.804.6

Світлана ЛІТВИНСЬКА

ДОКУМЕНТ ЯК ОБ'ЄКТ ДОКУМЕНТНОЇ ЛІНГВІСТИКИ І ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

У статті з'ясовано зміст понять «документ», «службовий документ» і «текст» у межах документальної лінгвістики і документознавства.

Ключові слова: документ, службовий документ, текст, текст службового документа.

У документально-інформаційній сфері суспільства одним із найпоширеніших і найуживаніших є поняття «документ». Дослідженням документів займаються науки, що вивчають різні способи фіксування, зберігання та передавання суспільно значимої інформації. Однак на сьогодні ще остаточно не схвалено єдине визначення поняття «документ», оскільки в різних науках це

поняття має різний обсяг. Також серед науковців (В. В. Бездробко [4], М. В. Комової [6], С. Г. Кулешова [7], Н. М. Кушнаренко [8], Ю. І. Палехи [9], М. С. Слободяніка [13], Г. М. Швецової-Водки [14]) не вироблено спільну думку щодо документознавства як науки, об'єктом дослідження якої має бути документ (всі його види).

Так, Н. М. Кушнаренко об'єктом документознавства вважає «комплексне вивчення документа як системного об'єкта» [8, с. 152], а серед наукових дисциплін, що вивчають окремі найважливіші процеси роботи з документами і входять до складу документознавства, окрім теорії і практики редактування, діловодства, організації та технології видавничої діяльності, бібліополістики, документної статистики, аналітико-синтетичної обробки документів тощо називає і документну лінгвостилістику.

На думку Г. М. Швецової-Водки, об'єктом документознавства – «це документ як явище інформаційно-комунікаційної сфери діяльності суспільства» [14, с. 196]. Вона пояснює, що документознавство як наука має вивчати не тільки безпосередньо сам документ як єдиність його інформаційної, матеріальної та знакової складових, а й проблеми створення документа і діяльність комунікаційних посередників у системі «комунікант – документ – реципієнт». Предметом документознавства дослідниця вважає «визначення видів, структури і властивостей документа, а також закономірностей його створення та функціонування у суспільстві» [Там же].

Розробляючи структуру документознавства як «комплексної науки про підготовку та функціонування документа» [14, с. 203], Г. М. Швецова-Водка пропонує поділяти документознавство на загальне, яке стосується будь-яких документів, і спеціальне, що присвячується певним видам чи типам документів. У межах загального документознавства авторка виокремлює такі часткові дисципліни, а саме: теорію документа, теорію документних ресурсів, документальні автоматизовані інформаційно-пошукові системи збереження документів, технології збереження документів і документну лінгвістику.

У такий спосіб фахівці-документознавці зараховують філологічну дисципліну – документну лінгвістику – до комплексу документально-інформаційних дисциплін.

Мета дослідження – проаналізувати «документ» як об'єкт документної лінгвістики і документознавства, узагальнити співвідношення понять «документ», «службовий документ», «текст».

Документна лінгвістика – це синергетична дисципліна, яку вперше почали викладати в 70-х рр. ХХ ст. у Московському державному історико-архівному інституті, навчаючи майбутніх документознавців. У центрі її уваги – мовне оформлення та особливості машинного оброблення інформації адміністративних, наукових, виробничо-технічних, економіко-статистичних документів [5].

Науково-технічний прогрес, розвиток та інтеграція наукових знань у мовознавстві, документознавстві, зокрема потреба в уdosконаленні організації змісту документа, уніфікації його інформаційної частини зумовили подальшу еволюцію змісту і структури документної лінгвістики. Як зазначає Г. Г. Побerezська, нині *документну лінгвістику* можна розглядати як мовознавчу дисципліну, яка досліджує внутрішню структуру тексту службового документа, його змістові категорії, мовностилістичну репрезентацію [11].

Об'єктом вивчення документної лінгвістики є текст службових документів, а *предметом* – правила побудови та мовне оформлення уніфікованих текстів службових документів, виявлення категорій, які виражаються за цими правилами.

Мета дисципліни – формування системи знань про специфіку структурної та змістової організації текстів службових документів; вмінь моделювати тексти службових документів різних жанрів відповідно до певної комунікативної ситуації. Так, документна лінгвістика має справу з *письмовими документами*, а саме: *рукописними, надрукованими та письмовими електронними текстами*.

У такий спосіб саме у визначенні об'єкта виявлено спільні напрями дослідження документознавства, документної лінгвістики та лінгвістики тексту. Оскільки об'єктом вивчення документної лінгвістики є текст (службового) документа, то документознавство надає текстову базу, а документна лінгвістика, в свою чергу, використовує методологію дослідження лінгвістики тексту.

Лінгвістика тексту вивчає текст і його структуру, категорії та складові, а також способи його створення. Основна мета лінгвістики тексту – виявлення системи правил, за якими сукупність усвідомлених речень можна організувати у вищий рівень – текст, і спрямована на вивчення текстотвірних закономірностей, властивих усім текстам. Досягнення цієї мети передбачає попередній аналіз багатьох текстів та порівняння результатів.

Тексти різних жанрів мають свої форми організації, вироблені та кодифіковані суспільною практикою. Зокрема службовий документ, який використовується в усіх сферах господарства країни, є носієм створеної організацією або фізичною особою інформації, що отримана та зберігається як свідчення про цю інформацію згідно з правовими зобов'язаннями чи в процесі виконання основної діяльності.

Інформація службового документа є основою для прийняття рішень, доказом їх виконання і джерелом для узагальнення, а також матеріалом для ведення довідково-пошукової роботи. Від вміння комуніканта вибудувати текст службового документа з урахуванням грамотності, правил оформлення і вимог до розміщення реквізитів залежить подальша діяльність установи, організації, підприємства тощо. Необхідно зважити на важливість таких спеціальних функцій службового документа, як регулятивна і правова, а також на його ознаки:

- наявність семантики змісту;
- стабільну матеріальну форму;
- призначення для використання в соціальній сфері;
- завершеність повідомлення;
- стандартизацію мовлення.

Потрібно, щоб службовому документу були притаманні такі властивості, як атрибутивність (наявність складових – форми і змісту (тексту)), функціональність (призначення для зберігання і передавання інформації (тексту) у просторі та часі) і структурованість (тісний зв'язок елементів та підсистем, що забезпечують його єдність і цілісність). Це пояснює актуальність проблеми розроблення закономірностей створення текстів службових документів, механізмів їхнього структурування та

способів мовного оформлення у зв'язному тексті. Саме такі аспекти досліджує документна лінгвістика.

Теорія тексту у документній лінгвістиці спирається на розробки лінгвістики тексту: включає питання характеристики тексту як наукового поняття, його основні ознаки та види; методи і прийоми дослідження; текст розглядається у співвідношенні з іншими одиницями мови і мовлення – дискурсом, реченням і висловлюванням.

Г. Г. Поберезська акцентує, що фактично всі основні завдання цих двох галузей в аспекті теорії тексту тотожні й різниця полягає у більш широкому спектрі об'єктів дослідження у лінгвістиці тексту – вивчені різних видів текстів (художніх, публіцистичних, наукових та ін.), і в конкретному виборі такого об'єкта у документній лінгвістиці – тексти службових документів, вивчення моделей їх змісту [12].

Однак на сьогодні ще не дослідженими залишаються питання категорій тексту службового документа. Вагомий внесок у розроблення цієї проблеми зробили І. Р. Гальперін, О. О. Селіванова, О. П. Воробйова, З. Я. Тураєва, Р. Харвег, Х. Вейнрих, В. Дресслер. Однак і досі немає серед науковців одностайної думки щодо визначення категорії тексту та засобів, які забезпечують їхнє вираження. На думку Г. Г. Поберезської, опис категорій тексту у курсі документної лінгвістики передбачає виявлення особливостей текстової структури, організації мовних одиниць, зв'язків, які встановлюються між ними. У даному випадку документна лінгвістика використовує стилістичний аналіз, який спрямований не на самі мовні факти, а на їх відбір, організацію та поєднання.

На разі найголовнішою проблемою є чітке визначення понять *документ* (а також його видів, різновидів та їхні функцій, зокрема *службового документа*) у документознавстві й *текст* (більше 400 визначень) у лінгвістиці. У чинних нормативних документах подано різні дефініції поняття *службовий документ*, не має єдності й у формуллюваннях науковців.

Відповідно до національного стандарту ДСТУ 2732:2004 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять» «документ – це інформація, зафіксована на матеріальному носії, основною функцією якого є зберігати та передавати її в часі та

просторі», а «службовий документ – це документ, який створила або отримала установа (чи інший об'єкт господарювання) в процесі своєї діяльності» [1].

У національному стандарті ДСТУ 4423:2005 «Інформація та документація. Керування документацією» проголошено, що «документ – це фіксована інформація або об'єкт, який може трактуватися як окрема одиниця», а «службовий документ – це інформація, яку організація або фізична особа створила, отримала та зберігає як свідчення про інформацію згідно з правовими зобов'язаннями чи в процесі виконання основної діяльності» [3].

Тому для створення службових документів велике значення мають їхня уніфікація та стандартизація. Уніфікація – установлення единого комплексу видів і різновидів документів для аналогічних управлінських ситуацій, єдиних форм та правил їх складання та оформлення. Уніфікація включає і стандартизацію документів, за її допомогою впорядковується процес створення документів, скорочується обсяг їхнього тексту.

Трафаретизація – складання текстів службових документів із використанням трафаретів і мовних кліше. Застосовуючи трафаретизацію, можна значний обсяг інформації розмістити на типовому бланку. Дія трафаретизації побудована на поєднанні усталених текстів або їхніх частин. Так, трафаретна частина тексту документів друкується на бланку або вводиться у пам'ять комп'ютера, а змінна заповнюється від руки або додруковується. Процес трафаретизації допомагає ширше застосувати засоби комп'ютеризації діловодних процесів [3].

Стандартизація і трафаретизація закріплені законом – оформлення службових документів визначене стандартами, затверджене Державним комітетом споживчої політики та технічного регулювання України.

Отже, загальновизнані дефініції понять «документ», «службовий документ», «текст» потрібні як для чіткого визначення об'єктів дослідження документознавства і документної лінгвістики курс, так і для окреслення напрямів і організації наукових досліджень. Це позитивно вплине на подальший розвиток документної лінгвістики і документознавства, сприятиме

удосконаленню лінгвістичної підготовки фахівців-документознавців з вищою освітою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Діловодство і архівна справа. Терміни та визначення понять : ДСТУ 2732: 2004. – Чинний від 28.05.2004. – К. : Держстандарт України, 2005. – 31 с.
2. Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення : ДСТУ 2392-94. – Чинний від 01.01.1995. – К. : Держстандарт України, 1994. – 53 с.
3. Інформація та документація. Керування документаційними процесами: ДСТУ 4423-2:2005. Частина 2. Настанови. – Чинний від 2007-10-01. – К. : Держспоживстандарт України. 2007. – 44 с.
4. Бездробко В. В. Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток : монографія / В. В. Бездробко. – К. : Четверта хвиля, 2009. – 720 с.
5. Дюженко Г. А. Документная лингвистика / Г. А. Дюжева // Тр. МГИАИ. – М., 1972. – Т. 29. – С. 233–238.
6. Комова М.В. Документознавство : навч. посіб. : [текст] / М. В. Комова. – Л.-К. : Тріада плюс, Алерта, 2007. – 296 с.
7. Кулешов С. Г. Документознавство: Історія. Теоретичні основи / С.Г. Кулешов. – К. : УДНДІАСД, ДАККМ, 2000. – 161 с.
8. Кушнаренко Н. Н. Документоведение : учеб. : [текст] / Н. Н. Кушнаренко. – 7-е изд., стер. – К. : Знання, 2006. – 459 с.
9. Палеха Ю. І. Загальне документознавство : навч. посіб. / Ю. І. Палеха, Н. О. Леміш. – 2-ге вид. доп. і перероб. – К. : Ліра-К, 2009. – 434 с.
10. Пізнюк Л. В. Лінгвостилістичні основи документознавства : навч. посіб. для дист. навч. : [текст] / Л. В. Пізнюк. – К. : Ун-т «Україна», 2007. – 355.
11. Поберезська Г. Г. Теоретичні аспекти вивчення тексту у навчальному курсі «Документна лінгвістика» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/7_DN_2007/Philologia/20795.doc.htm. – Заголовок з екрана.
12. Поберезська Г. Г. Лінгвостилістичні основи документознавства та інформаційної діяльності : навч. посіб. / Г. Г. Поберезська, І. М. Волинець ; [за ред. І. П. Ющука]. – К. : Знання, 2007. – 351 с.

13. Слободяник М. С. Бібліотека. Документ. Комуникації : вибр. пр. / М. С. Слободяник ; уклад. О. Кириленко ; [за наук. ред. проф. В. Г. Чернеца]. – К. : Ліра-К, 2010. – 308 с.
14. Швецова-Водка Г. М. Документознавство : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2007. – 398 с.

С. ЛІТВИНСКАЯ

ДОКУМЕНТ КАК ОБЪЕКТ ДОКУМЕНТНОЙ ЛИНГВИСТИКИ И ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

В статье исследуется содержание понятий «документ», «служебный документ», «текст» в рамках документной лингвистики и документоведения.

Ключевые слова: документ, служебный документ, текст, текст служебного документа.

S.LITVINSKA

DOCUMENT AS OBJECT OF DEBENTURE LINGUISTICS AND DOKUMENTOZNAVSTVA

In the article maintenance of concepts «document», «record-document» and «text», turns out within the limits of debenture linguistics and dokumentaznavstva.

Key words: document, record document, text, text of record document.

УДК 81'282(045)

Ірина НЕЧИТАЙЛО

СЕМАНТИЧНА ВАРИАТИВНІСТЬ ПРАСЛОВ'ЯНСЬКИХ ДІАЛЕКТИЗМІВ

Стаття присвячена теоретичний розробці проблеми праслов'янських діалектизмів у лексиці слов'янських мов, визначеню їхніх принципових ознак лексико-семантичного та територіального характеру.

Ключові слова: праслов'янський діалектизм, семантичні модифікації, ізоглоси.

За останнє десятиліття відбулися значні зсуви у слов'янській етимології, лексикографії та діалектології. Пожвавлення роботи в галузі порівняльно-історичного вивчення лексики різних слов'янських діалектів сприяли усвідомленню необхідності шукати такі їхні показники, які б сприяли відтворенню складу та ареальної диференціації праслов'янської мови. У розв'язанні цієї центральної проблеми сучасних славістичних розшуків могли б відіграти вирішальну роль, на наш погляд, ексклюзивні локальні елементи, що сягають праслов'янської доби.